

КОНЦЕПЦІЇ ТА МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-2023-1-7>

Лущик Анна

*асистент кафедри соціальної та практичної психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто поняття «інклюзивної освіти» в Україні, а також її цінність, важливість та завдання, які стоять перед спеціалістами. Міністерством освіти та науки України від 5 вересня 2017 року прийнято новий Закон України «Про освіту», згідно якого діти з особливими освітніми потребами мають право здобувати освіту в усіх освітніх закладах. Кожна дитина має право на освіту та включення її до дитячого колективу. Це сприяє розвитку дитини, що в майбутньому допоможе їй у виборі професії та самореалізації. На сьогоднішній день кількість дітей, які потребують допомоги та підтримки, зростає, що вказує на важливість підготовки спеціалістів, які зможуть надавати належну, фахову допомогу не лише дітям, але й їхнім батькам. Також дуже важливо проводити просвітницьку роботу у суспільстві, мета якої розповісти про те, що таке інклюзивна освіта, яка її основна мета та завдання. Виокремимо завдання, що стоять перед низкою фахівців, які впроваджують та розвивають інклюзивну освіту в Україні. Серед переліку завдань складно виокремити найбільш пріоритетне та важливе, адже кожне є цінним. Часто люди уникають взаємодії з дітьми та дорослими, які мають особливі потреби, через те, що не знають як поводитися, мають страх сказати невлучне слово. Окрім того, у нашому суспільстві існує багато міфів і стереотипів, які важливо розвінчувати та пояснювати. В освітньому процесі, як і в будь-якій іншій галузі, цінністю є людина. Тому так важливо індивідуально підходити до кожного, враховувати сильні сторони та допомагати розвивати ті, що потребують додаткової уваги. Це сприятиме підвищенню рівня самооцінки та самоцінності дитини. Перед інклюзивною освітою поставало і досі є багато перешкод, які щоденно долають діти та батьки за допомогою команди фахівців, що працюють задля майбутнього кожної дитини.

Ключові слова: інклюзивна освіта, команда психолого-педагогічного супроводу, інклюзивно-ресурсний центр, універсальний дизайн у сфері освіти, толерантність.

Lushchyk Anna

*Assistant of the Department of Social and Practical Psychology
of Zhytomyr Ivan Franko State University*

PRIORITY TASKS OF INCLUSIVE EDUCATION IN SECONDARY SCHOOLS OF UKRAINE

Abstract. The article discusses the concept of «inclusive education» in Ukraine, as well as its value, importance and the challenges facing professionals. On September 5, 2017, the Ministry of Education and Science of Ukraine adopted a new Law of Ukraine "On Education", according to which children with special educational needs have the right to receive education in all educational institutions. Every child has the right to education and inclusion in the children's community. This contributes to the child's development, which will help him or her in choosing a profession and self-realization in the future. Today, the number of children in need of help and support is growing, which points to the importance of training specialists who can provide proper, professional assistance not only to children but also to their parents. It is also very important to conduct educational work in society. The purpose of which is to tell about what inclusive education is, what its main goal and objectives are. Let's highlight the challenges facing a number of professionals who implement and develop inclusive education in Ukraine. Among the list of tasks, it is difficult to single out the most important and priority ones, because each is valuable. Often people avoid interacting with children and adults with special needs because they do not know how to behave and

are afraid of saying the wrong thing. In addition, there are many myths and stereotypes in our society that need to be debunked and explained. In the educational process, as in any other field, a person is a value. That is why it is so important to approach everyone individually, take into account their strengths and help develop those that require additional attention. This will help increase the child's self-esteem and self-worth. Inclusive education has faced and still faces many obstacles that children and parents overcome every day with the help of a team of professionals working for the future of every child.

Keywords: inclusive education, team of psychological and pedagogical support, inclusive resource center, universal design in education, tolerance.

Вступ. Україна поступово вивчає та впроваджує європейську систему цінностей у різних галузях, зокрема у галузі освіти. Процес становлення та розвитку інклюзивної освіти був тривалим і складним. Однак широкого розголосу та впровадження нововведень набув від моменту внесення змін до Закону України «Про освіту». Його цінністю є залучення дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх навчальних закладів із метою включення дітей до колективу однолітків, що сприятиме розвитку соціальних навичок. Ціль впровадження інклюзивної освіти у широкому сенсі – створення рівних можливостей для всіх дітей з особливими освітніми потребами [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно визначення МОН: «Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [2]. На Всесвітній конференції у 1994 році за підтримкою ЮНЕСКО у Саламанській декларації було вперше вжито термін «інклюзивна освіта» [1]. У різних державах інклюзивна форма освіти існує понад 50 років [3]. Зокрема, у Канаді, Кіпрі, Данії, ПАР, Іспанії, Бельгії, Швеції, Великобританії, США, інклюзивна освіта підтримується на законодавчому рівні та акцентує свою увагу саме на соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, у результаті якої вони стають повноцінними членами суспільства [3].

Від моменту впровадження цієї форми освіти, суспільству потрібен був достатній час на знайомство та адаптацію до нововведень. Система інклюзивної освіти має один найважливіший орієнтир – це щаслива дитина. В.А. Гладушин нагадує, що дитина з особливими освітніми потребами, це перш за все, залишається дитиною, що як і її однолітки має право на рівний доступ до освіти, право розвиватися, відповідно до своїх здібностей, брати активну участь у житті суспільства, використовувати свій інтелектуальний

і творчий потенціал [3]. Варто наголосити, що це діти, які заслуговують на повагу та толерантне ставлення, як і кожна людина [3].

Якщо розглядати впровадження інклюзивного навчання, з точки зору соціалізації особи, то варто наголосити, що це стало справжнім викликом для суспільства. Цей виклик полягав й подекуди досі полягає у толерантному ставленні до людей з особливими освітніми потребами, до розвитку емпатії [4]. Фактом є те, що попередні роки суспільство не було усвідомленим і коректно проінформованим щодо людей з особливими освітніми потребами, про труднощі, з якими вони щоденно стикаються. Наразі українське суспільство впевнено крокує до європейських цінностей, що, зокрема, можемо прослідкувати у розвитку інклюзивної освіти. Рушійною силою цього процесу є проведення психоедукації та систематичного пояснення, що дозволяє спостерігати поступові, позитивні зміни. Разом із тим, В.А. Гладушин звертає увагу на важливі аспекти подальшого розвитку, які залежить від «вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення в школах сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного і кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів» [3].

Перед батьками та спеціалістами постає багато завдань, вирішення яких сприятиме інтеграції дитини у суспільство. За допомогою опрацьованих джерел на рис. 1 можна ознайомитись із переліком завдань, які спрямовані на якісний розвиток інклюзивної освіти в Україні.

Охарактеризуємо ці завдання.

1. Забезпечити право дитини з особливими освітніми потребами на отримання освіти в загальноосвітньому закладі. Відповідно до Закону України «Про освіту»: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [5].

2. Включення дитини з особливими освітніми потребами до колективу ровесників. Кожне

Рис. 1. Завдання інклюзивної освіти в загальноосвітньому закладі

з перерахованих вище завдань є напроцуд важливим. Однак особливо вагомим є залучення дитини до колективу [1; 3]. Кожен освітній заклад, кожен колектив має власні правила, цінності та норми поведінки. Варто нагадати, що колектив дозволяє отримати соціальний досвід взаємодії з іншими. Саме тому цінність цього завдання полягає у його значущості для усіх учасників колективу та освітнього процесу в цілому, а саме:

- для дітей з особливими освітніми потребами це допомогло би почуватися частиною колективу, забезпечує формування самооцінки та самоцінності, допомагає знайти друзів та однодумців;

- для учнів класу, зокрема, це сприяє розвитку емпатії та толерантного ставлення один до одного, а також вміння допомагати один одному. Це дозволяє дітям побачити, що всі люди різні, але вони мають рівні права;

- для педагогічних працівників робота з дітьми з особливими освітніми потребами мотивує до вдосконалення набутих знань та вмінь, розширення кола компетентностей. А також дає змогу ділитись з колегами обмінюватись досвідом, знаннями та методами роботи та працювати в команді;

- для батьків дітей з особливими освітніми потребами відкривається можливість взаємодіяти з іншими батьками та педагогічними працівниками, можливість брати активну участь у роботі команди супроводу. За допомогою фахівців сформулювати чітку мету освітнього процесу дитини та отримати корисні рекомендації;

- для батьків інших дітей сприяє розширенню власного розуміння та сприйняття інклюзивної освіти, можливість підтримати інших батьків (посилання поро.). Також це дозволяє на власному прикладі формувати толерантне ставлення до дітей і батьків з особливими освітніми потребами [1].

3. Адаптувати або модифікувати навчальну програму, відповідно до можливостей дитини. Це завдання стоїть перед фахівцями загальноосвітнього закладу. Для кожної дитини, що навчається за формою інклюзивного навчання, спеціалісти розробляють індивідуальну програму розвитку [1; 3]. Джерелами інформації стають:

- висновок інклюзивно-ресурсного центру;
- безпосереднє спостереження за дитиною, її діяльністю;
- бесіда з батьками
- індивідуальна програма розвитку попередніх років (якщо така є).

Індивідуальна програма розвитку включає індивідуальний навчальний план, який команда фахівців створює, відповідно до вмінь, знань і можливостей дитини, за потреби навчальні предмети можуть адаптувати або модифікувати [1].

4. Створити команду супроводу та забезпечити дитині належну допомогу усіх необхідних фахівців, відповідно до потреб дитини. У висновку інклюзивно-ресурсного центру спеціалісти прописують психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги. Відповідно до статті 20 Закону України «Про освіту», пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630 (із змінами) [6] про затвердження примірного положення команди психолого-педагогічного супроводу [6], яка включає постійних учасників, а також може додатково залучати фахівців. Склад команди визначається з урахуванням потреб дитини. На рис. 2 представлено перелік постійних учасників команди психолого-педагогічного супроводу, а на рис. 3 вказано перелік залучених фахівців [6].

Команда психолого-педагогічного супроводу складається з фахівців, відповідно до потреб кожної дитини. Перелік залучених учасників (рис. 3) – це ті, кого можна долучати до роботи, якщо в цьому виникає потреба [1; 6]. Враховуючи результати обстеження дитини, у висновку вказують перелік необхідних спеціалістів, кількість годин на тиждень та рекомендації по роботі, яких вона потребує. Основними завданням перед командою є зібрати всю інформацію про дитину, визначення напрямів психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, розроблення ІПР для кожної дитини з особливими освітніми потребами та моніторинг її виконання з метою коригування та визначення динаміки розвитку дитини, надати методичну підтримку педагогічним працівникам закладу освіти, створити належні умови для інтеграції дитини в освітньому середовищі, проводити консультативну роботу з батьками та проведення інформаційно-просвітницької роботи з метою недопущення дискримінації та порушення прав дитини [6].

5. Метою створення безбар'єрного освітнього середовища, метою якого є доступність приміщення, що дозволяє дитині без перепон потрапити до закладу освіти [1]. Спеціалістами розроблено й описано універсальний дизайн у сфері освіти. Він включає не лише питання будівництва, архітектури освітнього закладу, реконструкції приміщення, але водночас включає питання

освітнього процесу, зокрема питань адаптації або модифікації навчальних програм, оцінювання навчальних результатів дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта – це пристосування середовища під потреби всіх дітей, а не навпаки.

6. Сприяти позитивному ставленню суспільства до дітей з особливими освітніми потребами та інклюзивної освіти в цілому. Неготовність суспільства виявилась досить вагомим чинником низької ефективності впровадження інклюзивного навчання попередні роки [4]. Діти з особливими освітніми потребами та їхні батьки стикнулись з негативізмом і стереотипами, які були пов'язані з відсутністю психоедукації та поін-

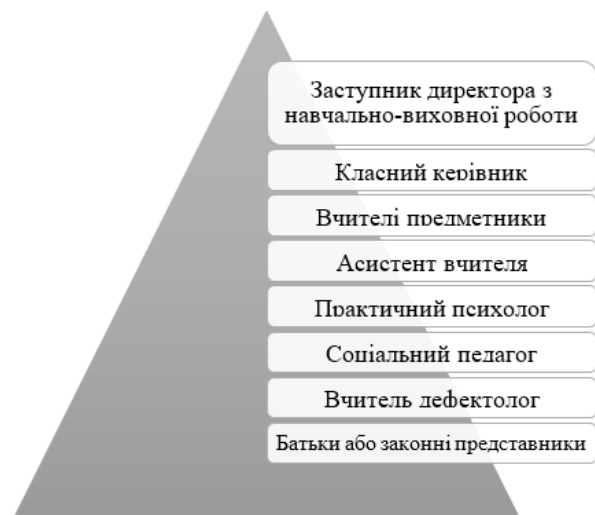

Рис. 2. Перелік постійних учасників команди психолого-педагогічного супроводу

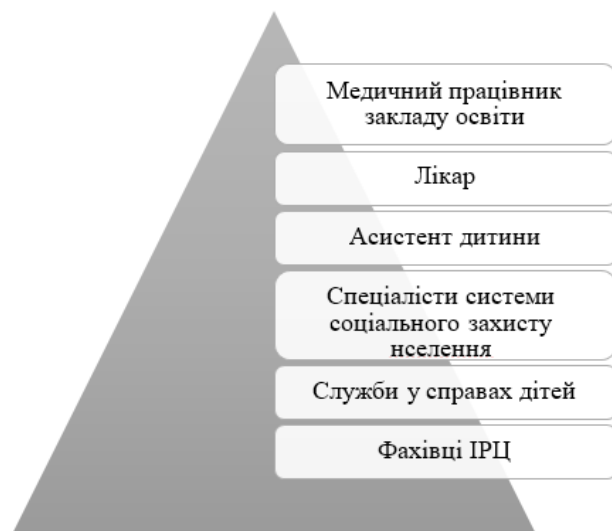

Рис. 3. Перелік залучених учасників команди психолого-педагогічного супроводу

формованості про інклюзивне навчання та його мету. Ми можемо сприяти тому, щоби учасники освітнього процесу не боялись спілкуватись з людьми, які мають особливі потреби [4]. Для цього важливо проговорювати етичні правила взаємодії, які стануть у нагоді під час спілкування один з одним. Тому завданням впровадження інклюзивної освіти є цілеспрямоване формування в суспільстві толерантного відношення до дітей до їх батьків [4].

7. Підготувати дітей з особливими освітніми потребами до подальшого навчання та працевлаштування. Суттєвою складовою якісного життя людини є можливість самостійно забезпечити всі свої базові потреби. Щоби допомогти дитині з особливими освітніми потребами успішно самовизначитись з професією, важливо розвивати в них усвідомлення власних бажання, своїх можливостей та інтересів. Профорієнтація – це складний, суперечливий і тривалий процес, який починається в дошкільному віці і триває до моменту свідомого вибору професії в юності [7]. За допомогою якісно проведеної профорієнтаційної роботи дитина зможе віднайти сферу діяльності, в якій буде почувати себе успішною [7; 8]. Окрім того, важливо надавати допомогу, інформувати та залучати до цього про-

цесу батьків або офіційних опікунів дитини з особливими освітніми потребами [8].

Реалізація поставлених завдань залежить саме від команди психолого-педагогічного супроводу, до якої залучаються всі фахівці, які працюють з дитиною, та батьки. Робота кожного є надзвичайно важливою. Усі завдання тісно переплітаються та в результаті створюють єдину систему.

Висновки. Проаналізувавши дані вітчизняних науковців, можна стверджувати таке. Батьки, вчителі, психологи, дефектологи мали багато труднощів, які продовжують долати й дотепер. Із переліку виокремлених завдань складно виділити саме пріоритетне, адже кожне важливе. У сукупності це ціла система, завдяки якій дитина з особливими освітніми потребами має змогу отримати знання, навички та реалізувати себе. Україна зробила впевнений крок у розвитку інклюзивної освіти та активно його продовжує. Однак найважливішим результатом на сьогодні є щасливі очі більшості дітей та їх батьків.

Перспективними вбачаю два напрямки: 1) вивчення труднощів, з якими стикаються діти з особливими освітніми потребами під час війни; 2) вивчення питання профорієнтації дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство Україна», 2019. 300 с.
2. Міністерство освіти і науки України : вебсайт. Інклюзивне навчання: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.
3. Гладуш В. А. Інклюзивна освіта в Україні: успіхи, проблеми, перспективи. *Електронна бібліотека НАПН України*. 2018. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729855>.
4. Фроленкова Л. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 01.13.2017. С. 433–438.
5. Конституція України: Закон України про освіту від 05.09.2017 №2145 – VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. *Верховна Рада України. Законодавство України. Наказ про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. № 609. 08.06.2018 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#n11*.
7. Звекова В. Актуальні проблеми профорієнтаційної роботи в шкільному просторі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми. 2020. № 8(102). С. 3–15. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/10413>.
8. Клочкова А. Проблема реалізації профорієнтаційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти. *Вересень*. 2023. № 1(96). С. 180–193.